

ÇEVRE EĞİTİMİ_10

Çevre Biliminde Yaklaşımlar

Doç. Dr. Meryem HAYIR KANAT

Çevre biliminde yaklaşımlar

A- Geleneksel Yaklaşımlar

1. Çevresel determinizm yaklaşımı
2. Kültürel Ekoloji yaklaşımı

B-Yeni Yaklaşımlar

1. Politik Ekoloji yaklaşımı
2. Çevre Eğitiminde Sosyal-ekolojik Sistemler Yaklaşımı

1.Çevresel determinizm (İnsan Çevrenin Ürünüdür yaklaşımı)

- Çevresel determinizm, kaynağını Charles Darwin'in (1976) ilk kez 1859'da yayınlanan On the Origin of Species (Türlerin Kökeni) başta olmak üzere diğer çalışmalarından alır. Darwin'in doğal seçilim ve adaptasyon kavramlarının coğrafyaya uyarlanması, fiziki çevrenin kontrol eden bir güç, insan davranışlarının da bunun doğal bir sonucu olduğunu savunan bir anlayış ortaya çıkarmıştır (Johnston, 1987).
- Bu anlayış fiziki çevrenin kültürü şekillendiren hakim güç ve insanoğlunun esas itibariyle doğal ortamın pasif bir ürünü olduğu iddiasına sahiptir.
- Çevresel determinist perspektif, kültürlerin tamamen doğa tarafından şekillendirildiğini, dolayısı ile benzer fiziki çevrelerin benzer kültürler ortaya çıkardığını savunur. Çevresel deterministler, örneğin dağ insanların basit, geri, tutucu, yaratıcı olmayan ve özgürlüğüne düşkün olmalarının engebeli arazi tarafından belirlendiğine inanırlar. Onlara göre çöl sakinleri tek tanrıya inanmaya, ancak zorba yönetimlerin egemenliğinde yaşamaya eğilimlidir. Bu düşünceye göre yenilikleri, endüstriyi ve demokrasiyi ılıman iklimler ortaya çıkarmıştır; fiyortlu kıyılar büyük denizci ve balıkçıları yaratmıştır (Jordan-Bychkov ve Domosh, 2005).

Çevresel determinizm (İnsan Çevrenin Ürünüdür yaklaşımı)

- Bu düşünce aslında ilkçağlardan beri coğrafya içerisinde çok güçlü bir şekilde hissedile gelmiştir. İster Batı literatüründe olsun isterse Doğu literatüründe olsun çevresel determinizm son 100 yıla kadar coğrafi çalışmalardaki hakim düşünce biçimidir.
- M.Ö. 5. yy'da Hipokrat hastalıklarla fiziki çevre arasında ilişki kurmaya çalışmış ve belli hastalıkların, belli özelliklere sahip yerlerde ortaya çıktığını tespit etmiştir. Hipokrat, rüzgâr, içme suyu ve mevsimlik iklim değişmelerinin insan sağlığına etkilerini sorgulayarak çevrenin insan üzerinde etkili olduğu görüşünü ortaya koymuştur (Pattison, 1964). Bu görüşün 19.yy'daki en önemli savunucuları ise İngiltere'de Halford Mackinder, Almanya'da Friedrich Ratzel, Amerika'da ise Ellen Semple ve Elsworth Huntington'dır. Mackinder'in tamamen fiziki faktörlere bağlı Kara Hakimiyet Teorisi, bütün teknolojik gelişmeleri ve kültürel mirası yok saymaktadır.
- Aynı şekilde Semple (1911) insanın doğanın yoğurduğu bir çamur olduğunu ve insan gelişiminin ancak fiziki koşulların uygun olduğu yerlerde olabileceğini iddia ediyordu. Semple, "Subtropikal Akdeniz havzasının güneyindekiler uysal, zorunlu haller dışında tedbirsiz, keyfine düşkün, duygusal, hayalci gibi ekvatorial kuşağın siyahlarının ölümcül ırksal noksanlıklarına sahiptir" şeklindeki keskin ifadeleri ile bu görüşü savunuyordu (1911:620). Huntington ise iklimin asıl belirleyici unsur olduğunu belirterek "Birçok ülkede insanların tembel, sahtekâr, ahlaksız, aptal ve isteksiz olmasının en önemli sebeplerinden birisi iklimdir" demiştir (1915:294).

Çevresel determinizm (İnsan Çevrenin Ürünüdür yaklaşımı)

- Özellikle Amerikalı coğrafyacılar bu teoriyi kullanarak imparatorlukların çöküş ve yükselişini, savaş stratejilerini ve kamusal düzen ve hizmetleri inceleyen sayısız araştırmalar ortaya koymuştur. Bu araştırmalar Batı uygarlığının fiziki koşulların sağladığı avantajlardan dolayı dünyanın geri kalan yerlerine göre daha gelişmiş ve ileri olduğu, dolayısı ile Dünyayı sömürgecilik ve benzeri yöntemlerle yönetmeye hakkı olduğunu iddia etmişlerdir. Hem uluslar arası ilişkilerde hem de toplumda güçlü bireylerin ayakta kalması ve zayıfların sistem dışında tutulmasını öngören Sosyal Darwinizm, çevresel determinist görüşlerle birleşince problemlili sosyal düzenlemelerin temelini oluşturmuştur. Bu tür yorumlar güçlü olanın kaynakları kullanmada, güçsüz olanlara göre daha avantajlı olduğunu, dolayısı ile onların gelişmesinin mümkün, diğerlerinin ise mümkün olmadığını savunur. Emperyalizmin ve sömürgeciliğin temel düşüncesinin de bu olduğu bilinir. Bu yaklaşım ırkçılığı, eşitsizlikleri, haksızlıkları ve sömürgeciliği meşrulaştırmış, coğrafya bu anlamda yöneticilerin bu kötü niyetlerini meşrulaştırma aracı olarak şaibeli bir bilim haline gelmiştir. Bu yönüyle çevresel determinizm daha sonra konu hakkında yazan coğrafya tarihçileri tarafından etik olmayan bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir (Peet, 1985).

Çevresel determinizm (İnsan Çevrenin Ürünüdür yaklaşımı)

- Çevresel determinist düşünce eğilimini Orta Çağ İslam coğrafyacılarında da görmekteyiz. Mesela Mukaddime isimli eserinde İbn-i Haldun fiziki koşulların özellikle de iklimin insan kültürü ve karakterini önemli ölçüde belirlediğini savunmuştur. O'na göre yeryüzünde 7 iklim (bölge) vardı. Birinci iklim en güneyde, 7. iklim de en kuzeyde olacak şekilde iklimler güneyden kuzeye sıralanıyordu. Birinci ve yedinci iklimler ve onlara bitişik olan ikinci ve altıncı iklimler insan gelişimini kısıtlıyordu. İnsana ait iyi ve güzel ne varsa üç, dört ve beşinci iklimde ortaya çıkıyordu. İbn-i Haldun'a göre "iklimleri mutedil olduğu için bu iklimlerin insanları en mükemmel insanlardır... Bunların ev ve konaklarını yüksek ve nefis bir sanat eseri olarak süslü, nakışlı ve yüksek olarak inşa ettiklerini de görüyorsun" (İbn-i Haldun, 1990:194). Birinci, İkinci, altıncı ve yedinci iklim bölgelerinde yaşayanların ise "kılık ve ahlakları dilsiz hayvanların kılık ve ahlaklarına yakındır... bunlar vahşi, kaynaşık, anlaşmış kişiler olmayıp birbirini yerler" (195).

Çevresel determinizm (İnsan Çevrenin Ürünüdür yaklaşımı)

- Teknolojik gelişmenin sınırlı olduğu tarihin önemli bir döneminde doğal koşulların her zaman önemsendiğini unutmamak gerekir. Hatta bazı araştırmacılar halen doğal koşulların süregelen etkisinin insan topluluklarının bugünkü durumunu önemli ölçüde belirlediğini savunur. Bunlardan birisi coğrafyacı ve ornitolog Jared Diamond'ın görüşleridir. O'nun Türkçeye Tüfek, Mikrop Çelik (2003) ve Çöküş (2006) adlarıyla çevrilen kitapları çevresel determinizmi savunmaktadır. Bu kitaplarda Diamond yüksek medeniyetlerin sadece zengin biyocoğrafya çeşitliliğine sahip ekosistemlerde ortaya çıktığını ileri sürer. O'na göre Avrasya bölgesinde yaşayan insanlar, burada bulunan ve sonradan evcilleştirilen yabancı bitkilerden bir maddi birikim elde etmiştir. Bu maddi birikim de buradaki milletlerin daha hızlı gelişmesinin temelini oluşturmuştur. Diamond, birikime sahip toplumların daha fazla sayıda insanı destekleyebileceğini ve daha fazla insanın da inovasyon ve askeri anlamda avantaj olduğunu belirtmektedir. Fiziki çevrenin asıl etkisi ile ortaya çıkan yeniliklerin ve fikirlerin aynı enlemler boyunca rahatça yayılmasının mümkün olduğu, oysaki Afrika gibi Kuzey-Güney doğrultusunda uzanan kara parçalarında farklı enlem özelliklerinden dolayı yayılmanın daha zor olduğu, dolayısı ile buralarda yeni fikirler üretilse bile bunların yayılmasının daha uzun zaman alacağı iddia edilmektedir.

Çevresel determinizm (İnsan Çevrenin Ürünüdür yaklaşımı)

- Her ne kadar Diamond çevresel determinizmin modern bir şeklini savunsa da bu düşünce günümüzde her zamankinden daha sert eleştirilere muhatap olmaktadır. Mesela Acemoğlu ve Robinson tarafından yazılan ve Türkçeye Ulusların Düşüşü (2012) ismiyle çevrilen kitapta yazarlar Diamond gibi “neden aynı fiziki koşullara sahip ülkeler farklı şekillerde gelişir?” sorusuna cevap aramaktadırlar. Yazarların iddiasına göre fiziki faktörlerden çok; açık, çoğulcu siyasal sistemler, rekabet ve en önemlisi de bir ülkenin siyasal ve ekonomik kurumları gelişmede anahtar rol oynar. Diamond’ın tezi çevresel determinizmi desteklerken Acemoğlu ve Robinson’un tezi ekonomik determinizmi savunmaktadır. Determinist açıklamalara, indirgemeci bir tavırla olayların arka planındaki gerçek faktörlerin çok az bir kısmını dikkate almalarından dolayı her zaman şüphe ile bakılmalıdır.
- Sosyal bilim teorileriyle yeni tanışanlar hemen fark etmese de çevresel determinizm tezi büyük yanılgılarla doludur. Bu yanılgının temel sebebi bu anlayışın kültürel birikimi dikkate almamasıdır. Her biri kültürel yapının bir sonucu olan yönetim şekli, sosyal organizasyonlar ve kurumlar, kişisel özgürlükler, dini inanışlar, diğer toplumlarla ilişkiler gibi unsurlar bir toplumun ne kadar gelişebileceği konusunda çevresel faktörler kadar, hatta onlardan daha fazla rol oynayabilir.

Çevresel determinizm (İnsan Çevrenin Ürünüdür yaklaşımı)

- Ayrıca bu görüş fiziki çevre ve onun içerisinde gelişen yaşamın değişmez olduğunu, fiziki koşulların her zaman belirleyici ve aynı fiziki koşullara sahip yerlerin gelişmişlik durumlarının da aynı olacağını savunuyordu. Ancak hem fiziki koşullar aynı kalmamaktadır hem de aynı fiziki koşullara sahip alanlardaki insan gelişimi farklı olmaktadır (Sutton ve Anderson, 2014). Mesela Doğu Karadeniz Bölümü'nde ekonomik yaylacılığın neden yaygın olarak yapıldığı sorusuna genellikle oradaki fiziki koşulların uygun olmasından dolayı şeklinde cevap verilir. Ancak dünyanın benzer fiziki koşullarına sahip başka yerlerinde aynı beşeri faaliyetler yapılmamakta; yapılan faaliyetleri büyük ölçüde orada yaşayan insanların tarihi gelişimi ve dış toplumlarla bağlantıları, beslenme alışkanlıkları gibi yerel yaşam biçimleri, üretim şekilleri ve kültürün diğer unsurları belirlemektedir.

Çevresel determinizm (İnsan Çevrenin Ürünüdür yaklaşımı)

- Diğer taraftan çevresel determinist düşünce kadercidir. Toplumların kaderinin sadece çevresel faktörlerce belirlendiğini, insanın ne yaparsa yapsın bu kaderi değiştiremeyeceğini savunur. Bu düşünce dezavantajlı koşullara sahip toplumların ve kişilerin gelişme ve kalkınma imkânının olmayacağını bilinçaltına inşa ederek tehlikeli bir işlev görür. Mesela bu felsefe ile hayata bakarsak olumsuz çevre faktörlerine sahip bir öğrencinin, daha olumlu çevre koşullarına sahip öğrencilere göre başarılı olma şansı yoktur. Oysaki başarı çevre koşullarıyla birlikte bireysel bilgi birikimine, motivasyona ve disipline bağlıdır ve bu faktörler sayesinde olumsuz çevre koşulları bertaraf edilebilir.
- O halde çevresel determinist bakış açısı neden halen taraftar bulmaktadır? Bunun birkaç sebebi vardır. Öncelikle determinist anlayış karmaşık ilişkilere getirilmiş yüzeysel bir açıklama şeklidir ve bu yüzeyselliği kolayca akılda kalmasına neden olur. O nedenle akademik coğrafya ile ilk kez karşılaşanların bu fikri cazip bulması şaşırtıcı olmamalıdır. Öğrenciler, ancak görünen nedenleri değil de asıl etken olan ve açıkça görülmeyen nedenleri sezmeye başlayınca çevresel determinizmin ne kadar basit bir açıklama şekli olduğunu anlayabilir. Bu ise özellikle tarihi, politik ve kültürel konularda derinleşmeyi gerektirir. Bu derinlik olmadan çevresel determinizmin kısıtlılıklarını tam olarak kavramak mümkün değildir. Nitekim Coğrafyaya Giriş derslerinde öğrencilerin bunun yanlış ya da en azından eskimiş bir paradigma olduğunu anlayabilmeleri epeyce zamanlarını almaktadır.

Çevresel determinizm (İnsan Çevrenin Ürünüdür yaklaşımı)

- Diğer taraftan çevresel determinizm, coğrafyacı olmayanlara coğrafyanın aslında ne ile ilgilendiğini anlatmanın en somut ve geleneksel yoludur. Diğer sosyal bilimciler de zaten coğrafyanın fiziki şartların insan yaşamına etkisini konu edindiğini peşinen kabul ederler (Pattison, 1964). Coğrafya, tarihi boyunca bu algıyı besleyecek çalışmalar ortaya koymuştur (Livingstone, 1993; Johnston ve Sidaway, 1997). Ayrıca Dünya'nın birçok yerinde ilk ve orta dereceli okul müfredatında coğrafyanın rolü tam da çevresel etkileri konu alır (Robinson 1976; 2005); bu durum Türkiye'de orta dereceli okul müfredatında daha belirgindir. Orta dereceli okul öğrencileri üniversite eğitimi alanların ilk yıllarında olduğu gibi fiziki çevre ile insan faaliyetleri arasındaki kurulabilecek ve basit açıklamalar içeren bu tür çıkarımları kolayca anlamaktadır. Ancak ilişkilerin arka planındaki tarihi, kültürel, teknolojik ve sosyal nedenleri tespit ve analiz etmek her zaman daha zor bir iştir. O nedenle coğrafya öğrenmeye yeni başlayan öğrenciler ya da coğrafyaya meraklı diğer bilim dalları mensupları çevresel determinist bakış açısının eski bir teori olduğunun söylenmesinden büyük bir hoşnutsuzluk duymaktadırlar.

Çevresel determinizm (İnsan Çevrenin Ürünüdür yaklaşımı)

- Kısaca 1920'li yıllara kadar geçen yüzyıllar boyunca coğrafyanın hakim düşünme biçimi çevresel determinizmdi. O tarihten sonra coğrafi düşüncede bazı önemli değişimler olmaya başlamıştı. Bu görüşün coğrafi olayları açıklamada yetersiz kaldığı, daha önceleri de belli belirsiz ifade edilmiş olmasına rağmen sistematik olarak ilk kez Avrupa'da Vidal de la Blache ve Kuzey Amerika'da Harlan Barrows (1923; 1985; 2005) ve Karl Sauer (1925) tarafından dile getirilmiştir. İngiltere'de ise çevresel determinizm ile Olasıcılık üzerine olan tartışmalar 1960'lara kadar devam etmiştir ve sonrasında yerini yeni bir anlayışa bırakmıştır (Spate, 1957). Bir sonraki bölümde bu yeni yaklaşımın temel özelliklerine yer verilmektedir.

2.Kültürel Ekoloji (Kültürlerin Çevreyi Etkilediği Yaklaşımı)

- Batı coğrafya literatüründe 1900'lerin başından itibaren, çevresel determinizmin zirve yıllarını yaşadığı bir dönemde fiziki çevre faktörlerinin ve koşullarının belirleyiciliği sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sorgulanma önce de la Blache'ın çalışmaları ile Fransa'da, peşinden de Amerika Birleşik Devletleri'nde (A.B.D) yeni bir bakış açısı ortaya çıkardı. A.B.D'de Barrows ve Sauer bu yeni akımın öncülüğünü yapmıştır. Çevresel determinist görüşlerin derin bir şekilde etkilediği Alman coğrafyasında ise değişim daha da geç gerçekleşmeye başlamıştır. Bu yeni anlayışa her ne kadar Possibilizm (Olasıcılık) deniyor olsa da, yaklaşımları ve temel savları bir biri ile örtüştüğünden biz bu anlayışı Kültürel Ekoloji başlığı altında toplamayı uygun bulduk.

Kültürel Ekoloji (Kültürlerin Çevreyi Etkilediği Yaklaşımı)

- Fransa'da Paul Vidal de la Blache (1902; 1911; 1913), kurucusu olduğu bölgesel karakterli yeni coğrafyada fiziki faktörleri göz ardı etmemekle birlikte, mekânı esas olarak üzerinde yaşayan toplulukların ekonomik, sosyal, ideolojik ve teknolojik karakterinden oluşan yaşam tarzlarının (genres de vie) şekillendirdiğini iddia ediyordu. Vidal'in coğrafyası bölgesel monografyaları önemseyen, peyzajı inceleyen ve yaşam tarzlarının peyzaja karakter kazandırdığını iddia eden, idiografik karakterli bir coğrafyaydı (Tümertekin, 1990). Bu anlayışta gelişmeyi sağlayan gerçek güç doğal ortam değil, toplumların birbirleri ile etkileşimleri ile elde ettikleri bilgi birikimi ve tarihi karakterdi. İnsan toplulukları bu ilişkiler ve tarihi mirasa bağlı olarak doğal koşulların sunduğu olanaklar arasından olası seçimler yaparlardı. Bu seçimler sonucunda benzer doğal ortam koşullarına sahip yerlerde yaşayan insan topluluklarının ekonomik, kültürel ve teknolojik gelişimleri farklı olabilirdi. Bu yeni anlayış, daha akla yatkın yapısı ve dünyanın farklı bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklarını açıklamakta daha anlamlı olması nedeniyle 1900'lerden sonra gittikçe taraftar toplamaya başlamıştır. Her ne kadar Vidal bu kelimeyi kullanmadıysa da Febvre (1922) bu yeni anlayışı Olasıcılık (posibilizm) olarak adlandırmıştı. Böylece kıta Avrupa'sında Vidal'in eserlerini vermeye başladığı 1900'ün hemen başından itibaren çevresel determinizme karşı bir ses yükselmeye başlamış oluyordu. Fransa'da geçen yüzyıl boyunca özellikle Annales dergisinde yazan coğrafyacılar ve tarihçilerin yaklaşımı Olasıcılık'tı. Akdeniz havzasını ele alan çalışmaları ile Braudel buna iyi bir örnek teşkil ediyordu (McNeill, 2010).

Kültürel Ekoloji (Kültürlerin Çevreyi Etkilediği Yaklaşımı)

- Kuzey Amerika'da ise bu ses çok daha güçlü bir şekilde Vidal'in ölümünden (1918) birkaç yıl sonra yükselmeye başlamıştır. Öncelikle Barrows, yazmış olduğu İnsan Ekolojisi Olarak Coğrafya adlı makalede "...insan ekolojisi olarak tanımlanan coğrafyanın, genel ya da özel alanların, yüzey şekillerinin oluş ve gelişimi ile değil; ama insanın doğal çevrenin öğeleri olan yüzey şekillerine getirdiği uyarlanmalarla ilgilenmesi gerektiğini" savunmuştur (s.42). O'na göre insan-çevre ilişkileri gelecekte de coğrafyanın kalbini oluşturacaktı; ancak coğrafyacılar bu ilişkilere "çevrenin etkisi açısından çok, insanın kendini çevreye uyarlaması açısından bakacaklardır" (s.41). Böylece çevresel faktörlere gerçekte sahip olmadıkları belirleyici bir rol verme tehlikesi ortadan kalkacaktı.

Kültürel Ekoloji (Kültürlerin Çevreyi Etkilediği Yaklaşımı)

- Yine 1920'lerde Amerikan Kültürel Coğrafyasının kurucusu kabul edilen Karl Sauer, ortaya koyduğu eserlerle bu yeni anlayışı başka bir yorumla geliştirmiştir. Sauer'un peyzaj coğrafyası kendisinden önce Fransa'da gelişen yeni coğrafya anlayışına benziyordu. Sauer, Peyzajın Morfolojisi (The Morphology of Landscape, 1925; 2005) isimli eseri ile ortaya koyduğu bu yeni anlayışta coğrafyanın asıl konusunun çevresel etkilerin incelenmesi değil, aksine belli bir bölge içerisinde fiziki unsurların insan faaliyetleri sonucunda nasıl değiştiğini incelemek olması gerektiğini savunuyordu. Kısaca bir doğal peyzajın kültürel peyzaja dönüşümü ve bu dönüşümü sağlayan her türlü tarihi, sosyal ve kültürel hikâyeler coğrafyanın bütünlüğünü oluşturuyordu. Peyzaj kısaca yeryüzünün insanoğlu tarafından etkilenen, değiştirilen ve algılanan kısmını oluşturur ve onun incelenmesi insan-çevre ilişkilerini açıkça ortaya koyar (Arı, 2005a; Arı, 2005b; Kayserili, 2010). Coğrafya insanın peyzaj üzerindeki etkisini incelemeliydi ve Sauer'u takip eden çok sayıdaki öğrencisi insan etkilerini konu alan araştırmalara ağırlık vermişti (Thomas et. al 1956). Denebilir ki Sauer (1925), Glacken'in (1967) kendi döneminden çok sonra sorduğu sorulardan üçüncüsüne cevap veriyordu ve coğrafyanın tarihi ve bölgesel bir karakterle bunu yapması gerektiğini düşünüyordu. Dolayısı ile bütün tarih boyunca coğrafyanın ilgisi ilk kez kıta Avrupa'sında 1900'lerin başında, de la Blache ile ve 1920'lerde Barrows ve Sauer ile Kuzey Amerika'da fiziki faktörlerden insan kültürüne çevrilmişti. Çevresel determinist görüş bu dönemden sonra belirgin bir şekilde Anglo-Amerikan coğrafi düşünce geleneği içerisindeki hakimiyetini kaybetmiştir.

Kültürel Ekoloji (Kültürlerin Çevreyi Etkilediği Yaklaşımı)

- Sauer ve Barrows'un 1920'lerde geliştirdiği yeni coğrafya anlayışının birkaç temel özelliği vardı. Öncelikle ilk kez coğrafyanın asıl ilgisi yeryüzünün fiziki özellikleri ve süreçlerinden, insan faaliyetlerine kayıyordu. Aslında onlardan yaklaşık 50 yıl önce Marsh (1864) bu yönde bir çağrı yapmıştı. Marsh, Avrupalıların Kuzey Amerika'ya, doğudan başlayarak yayılması ile doğal ortamın hızla değiştiği, bu değişimin devam etmesi durumunda gelecekte yaşam ortamlarının zarar göreceğini iddia ediyordu. Ancak o zamanki bilimsel anlayış bu çağrıyı doğru algılayabilecek düzeyde değildi çünkü insanın doğa üzerindeki etkisinin fazla önemli olamayacağına dair bir inanç vardı. Hatta Sauer ve Barrows'da bile Marsh'a atıf yoktur. Marsh'ın çağrısının karşılık bulması, dünyanın ekolojik krizle karşı karşıya olduğunun anlaşıldığı 1970'li yıllardır.

Kültürel Ekoloji (Kültürlerin Çevreyi Etkilediği Yaklaşımı)

- Bu yeni coğrafyanın bir diğer özelliği insan kültürüne verdiği önemdir. Barrows bunu “fiziki koşullara adapte olma” olarak, Sauer ise “insan eliyle peyzajın dönüştürülmesi” olarak ifade ediyordu. Barrows’a göre coğrafya aslında “insan ekolojisi” yani insanın fiziki çevresi ile olan karşılıklı ilişkisidir. Pattison (1964) daha sonra bu anlayışın coğrafyanın dört geleneğinden sadece birisi olduğunu belirtmiştir. İnsan temelde geçimi için yeryüzünü kullanmak zorunda olduğu için fiziki çevre ile bu bağlamda ilişki kuruyordu. Barrows ve Sauer fiziki çevreyi insan faaliyetlerini etkileyen faktörlerden sadece birisi olarak görüyor ve bu faaliyetleri belirleyici olduğuna inanmıyorlardı. Her ne kadar bu iki yaklaşımın benzer tarafları olsa ve çevresel determinist yaklaşıma alternatif olarak ortaya çıksa da ikisi arasında da temelde önemli farklar vardı (Arı, 2005a). Olasıcılık anlayışında iklim ve topografya gibi çevresel faktörler insan gelişmesini belli ölçüde kısıtlıyordu; ancak kültürel birikime bağlı olarak başka birçok farklı seçenek de sunuyordu. Toplumlar benzer fiziki çevrelerde, kendi kültürel birikimlerine, toplumsal yapılarına, siyasal ve inanç sistemlerine bağlı olarak farklı yaşam tarzları geliştirebilirdi. Mesela bazı toplumlar doğa ile uyumlu yaşamayı tercih ederken, Batı toplumlarında olduğu gibi bazıları da doğal ortamı önemli ölçüde değiştirecek eylemler içerisinde olabiliyorlardı.

Kültürel Ekoloji (Kültürlerin Çevreyi Etkilediği Yaklaşımı)

- Aslında insanlar tarihin ilk çağlarında bile çevrelerini önemli ölçüde etkilemeye başlamışlardır. M.S. 400 yıllarında Atina bölgesinde toprak erozyonu hakkında yorum yapan Plato, bir zamanlar verimli olan sahaların, toprakları su ve rüzgâr tarafından süpürüldüğü için bu alanlar “şimdi eskisiyle karşılaştırıldığında hasta bir adamın iskeletine benzer, yerin kalın ve yumuşak örtüsü eriyip gitti ve geriye sadece sahanın çıplak iskeleti kaldı” diyerek bu etkiyi ortaya koymuştur (Jordan-Bychkov ve Domosh, 2005:57). Binlerce, yüz yıllarca veya bazen on yıllar boyunca tekrarlanan ve bizim görünüşte zararsız olarak bildiğimiz davranışlar çevre üzerinde afet etkisi yaratabilir. Mesela tarımsal faaliyetler, erozyon ve hayvan otlatma belli yerlerde bitki örtüsünü tamamen ortadan kaldırabilir. Enerji ve teknolojiye erişimin artışı, çevresel değişimi önemli ölçüde hızlandırmaktadır. Sonuçta çevresel faktörler insan faaliyetlerini kısıtlayıcı ya da teşvik edici olarak etkileyen faktörlerden sadece birisidir; ama belirleyicisi değildir. Bu etkileyen faktörler hem çevresel hem de kültürel faktörler olabilir. İklimin sert ya da ılıman olması, yağış miktarı, kuraklık vb. gibi çevresel faktörler insan faaliyetlerini kısıtlayıcı rol oynadığı gibi; siyasal sistemler, diğer toplumlarla olan ilişkiler, teknoloji, inanç sistemleri, sosyal ve ekonomik kurumlar da insan faaliyetlerini ve çevre ile ilişkileri temelden etkiler. Mesela herhangi bir yerde demir madeni olduğunu varsayalım. Ancak o bölgede yaşayan toplum, bu madeni çıkaracak, işleyecek ve değişik aletler üretecek bilgi birikimi, teknoloji ve kurumlara sahip değilse o madenin sunduğu olanakları kullanamayacaktır. Fakat o toplum demir işleme teknolojisi ithal edebileceği başka bir toplumla ilişkilere sahipse, o zaman demir madeninin sunduğu imkânları kullanabilir (Sutton ve Anderson, 2014).

Kültürel Ekoloji (Kültürlerin Çevreyi Etkilediği Yaklaşımı)

- Olasıcılık düşüncesini ilk kez somut olarak kültürel ekolojik çalışmalarda görmekteyiz. Coğrafya içerisinde 20.yy'ın ilk çeyreğinde çevresel determinist anlayışın kısıtlılıkları gündeme gelirken, antropolojide de benzer yaklaşımla insan çevre ilişkilerini yorumlamada kültürel ekolojik perspektif öne çıkmaya başlamıştır. Başta Franz Boas (1940) ve Julian Steward (1955) olmak üzere toplumların fiziki çevreyi farklı şekillerde kullanmaları ve ona adapte olmalarında önemli gördükleri bir dizi faktöre dikkat çekmişlerdir. Yeryüzündeki çeşitlilik, değişim ve adaptasyon insan-çevre ilişkilerini anlamada anahtar rol oynuyordu. Onların düşüncesine göre kültür, hayatta kalmak ya da yiyecek, giyecek ve barınma için fiziki çevreyi kullanmanın farklı metotlarını içeren bir depo gibidir. Bu depo farklı toplumlarla iletişim sayesinde dolmaktadır ve ihtiyaç duyulan metot o depodan alınmaktadır. Deponun yeterince dolu ve zengin olması diğer toplumlarla iletişime bağlıdır. Dolayısı ile toplumun iletişimi ve dış ilişkileri anahtar konumdadır. Depoda biriken yöntemler iletişimle diğer toplumlara da aktarılır; o nedenle dil, sanat, hikayeler ve metinler iletişimin önemli unsurları olarak görülür (Neumann, 2014).

Kültürel Ekoloji (Kültürlerin Çevreyi Etkilediği Yaklaşımı)

- **Kültürel ekolojinin kurucusu olarak kabul edilen Steward** özellikle belli fiziki koşullarda çevreye adapte olma ve kaynakları kullanma stratejilerinin kültürü nasıl etkilediği üzerinde durmuştur. Fiziki çevreye adapte olmanın belli davranış şekilleri mi gerektirdiği yoksa bunun çok çeşitli şekillerinin olabileceğini mi araştırdı. Bulduğu sonuç ise “çok hatlı evrim kuramı” idi (Ateş, 2011). Bu kurama göre benzer fiziki koşullarda farklı toplumlar çevreye adapte olabilmek için bir birinden çok farklı stratejiler geliştirebilirler ve bu stratejiler o toplumun başarılı ya da başarısız olmasını önemli ölçüde etkiler. Böylece benzer fiziki koşullarda gelişim, kültürel seçimlere göre farklı olabiliyordu. Mesela verimli bir ovada tahıl tarımı yapan toplulukların hangi tahıl türünü yetiştireceğini yiyecek tercihleri gibi kültürel faktörler belirleyebilir.

Kültürel Ekoloji (Kültürlerin Çevreyi Etkilediği Yaklaşımı)

Kültürel ekoloji kavramı özellikle Amerikan kültürel coğrafyasına teorik anlamda katkı yapmıştır. Kültürel coğrafyanın ana inceleme konusu insanın doğayı değiştirmedeki rolü ve kültürel peyzaj iken, kültürel ekoloji daha çok ekolojik sürdürülebilirlik, yiyecek üretimi ve demografik faktörler üzerinde durur (Butzer, 1989). Kültürel ekolojik yaklaşım ekosistem içerisinde özellikle yiyecek üretimi, barınma ve demografik değişkenlerin doğal kaynaklara yaptığı baskıyı ele alır ve dolayısı ile sürdürülebilirlik önemli bir konu olarak ön plana çıkar. Kültürel ekolojistler insanın ekosistem içerisindeki rolü ve doğal kaynakları kontrol etmesini aşağıdaki üç şekilde inceler (Butzer, 1994):

1. Özellikle insanların beslenme alışkanlıkları, teknoloji, yerleşme, üreme ve yaşama biçimlerinin doğal kaynakları kullanmaya etkileri,
2. Maddi ve maddi olmayan kültürel değerlere bağlı olan kültürel davranış biçimleri ve çeşitliliği,
3. Demografik değişkenler ve sürdürülebilirlik ile ilişkileri açısından yiyecek üretimi ve bu konudaki değişimler (Butzer, 1990:686).

Kültürel Ekoloji (Kültürlerin Çevreyi Etkilediği Yaklaşımı)

- Kültürel ekolojik çalışmalar genellikle küçük toplumları ele alır; çünkü bu yaklaşımın temel kavramları olan ekoloji, adaptasyon, kültür bölgesi, geçim şekilleri, çevresel denge gibi kavramların en iyi küçük toplumlarda gözlenebileceğine inanılıyordu. Küçük toplumların içerisinde buldukları doğal çevreye adapte olma kabiliyeti, genel anlamda değişimlere ve durumlara nasıl uyabildiği, yeni bilgi, teknoloji ve düşünceleri nasıl kabul ya da reddettiklerini anlamak bu tür çalışmaların temel amacıydı (Arı, 2003). Bu çalışmalarda küçük toplumların bütün hayati ilişkilerinin o toplumun içyapısından kaynaklandığı kabul edilir ve toplumun dış bağlantıları üzerinde çok durulmaz. Aşağıda bu bölümün son paragrafında değinilen eleştirilere ek olarak küreselleşme çağında insan-çevre ilişkilerini açıklamada böyle bir yaklaşımın yeterli olamayacağını da belirtmek gerekir.

Kültürel Ekoloji (Kültürlerin Çevreyi Etkilediği Yaklaşımı)

- Çevresel adaptasyon kavramı birçok coğrafyacıya kullanabileceği önemli bir teorik çerçeve sunmuştur ve bazı araştırmacılar bu yaklaşımı kullanarak çok önemli ve uygulama değeri olan çalışmalar yapmışlardır. Bunlara belki de en güzel örnek Gilbert White'dır. White 1950'lerde A.B.D'de insanların neden sel afetine maruz kaldığını ve bu durumlarda neler yaptıklarını araştırıyordu. Daha sonra bu araştırmaları genişleterek insanların kuraklık, sel, kasırga ve deprem gibi doğal afetlere verdiği tepkiyi anlamaya çalışmıştır (Rappaport, 1967; White, 1974; Burton, et. al., 1978). White ve arkadaşları daha çok bireysel davranışları çevreden ve toplumdaki bağımsız ele alıyordu ve "Sayısal Devrimin" etkisiyle tamamen istatistikî olarak açıklamaya çalışıyordu. Mekanik dünya görüşüne sahip Batı dünyasında ortaya çıkan bu açıklamalar daha organik bir doğa anlayışına sahip, özellikle gelişmekte olan ülkelere uygulandığında yanlış sonuçlar üretiyordu. Böylece tamamen pozitivist anlayışla üretilen bilim, bu gelişmekte olan ülkelerdeki insan-çevre ilişkilerini açıklamakta yetersiz kalıyordu. Bu durumu eleştirdiği makalesine Waddell'in (1977) "Bilimselliğin tehlikeleri" adını vermesi durumu özetliyordu.

Kültürel Ekoloji (Kültürlerin Çevreyi Etkilediği Yaklaşımı)

- Kültürel ekoloji, yaklaşımını aslında biyolojik ekolojiden almıştır. Ancak biyolojik ekoloji, hayvan ve bitkileri incelediği için, insan kültürünü ve insanın öğrenme kabiliyetini dikkate almamasından dolayı insan ve hayvan davranışları arasında yanlış karşılaştırmalar yapabilmektedir (Butzer, 1994). Kültürel ekoloji her ne kadar kültürel faktörlerin önemine dikkat çekse de yine de fiziki faktörler ile insan davranışları ve gelişimi arasında bir bağ aradığı için çevresel determinist olmakla eleştirilmiştir. Bu teori yine insanın fiziki ortama yaptığı etkiyi ihmal etmekle de itham edilmiştir. Özellikle Steward'ın en önemli kavramlarından birisi olan adaptasyon kavramının sebep-sonuç arasındaki iki yönlü ilişkiyi açıklamaktan uzak olduğuna dikkat çekilmiştir (Galvin, Tarihsiz). Ayrıca bu teori kültürü, sistemin bir parçası olarak değil, onun üzerinde bir unsur olarak görür (Davidson-Hunt ve Berkes, 2003). Bütün bunlar bu yaklaşımın kısıtlılıkları olarak eleştirilmiştir. Bu yaklaşımın bir başka kısıtlılığı da çevresel algı konusunu ihmal etmesidir ki şimdi bu konuya ayrıntılı bir şekilde bakabiliriz.

1. POLİTİK EKOLOJİ YAKLAŞIMI

- Politik ekoloji denen bu yeni yaklaşım insan çevre ilişkilerini şekillendiren sosyal yapıları ve bağlantıları ön plana çıkaran politik ekonomi ile fiziki coğrafya çalışmalarının bir sentezi niteliğindedir. Politik ekoloji bu anlamda 1950'li ve 1960'lı yılların kültürel ekolojik çalışmalarının üzerine oturuyordu (Peet ve Watts, 1996). Ancak **kültürel ekoloji bir toplumun çevre ile ilişkilerini şekillendiren geleneklerin uzun zaman içerisindeki gelişimini tarihi bir perspektifle ele alırken, politik ekoloji bu ilişkileri herhangi bir zamanda etkileyen daha genel ve büyük güç odaklarını ele alır** (Sutton ve Anderson, 2014).
- Politik ekoloji terimi ilk kez Frank Thone (1935) tarafından muğlak bir terim olarak kullanılmış ve uzun bir süre üzerinde fazla durulmamıştır. O tarihten yaklaşık 40 yıl sonra ilk olarak kültürel ekolojinin kurucusu olarak kabul edilen Steward'ın öğrencilerinden biri olan Eric Wolf (1972) tarafından bugünkü anlamına yakın bir anlamda kullanılmış daha sonra 1980'lerde coğrafyaya girmiş ve bu yeni yaklaşımın ilk önemli örnekleri ortaya çıkmıştır (Blaikie ve Brookfield, 1987; Zimmerer, 1994; Peet ve Watts, 1996; Bryant ve Bailey, 1997; Robbins, 2004).

Politik Ekoloji Yaklaşımı

- Politik ekoloji yaklaşımı, kaynaklara erişim ve kaynakların kullanımında sosyal sınıflar, bölgeler ve ülkelerin güç farklılıklarının rolünü ön plana çıkarır (Galvin, Tarihsiz). Buna göre ekosistemler kısmen sosyal olarak oluşturulmuştur ve ekosistem analizleri kültürel ve siyasal süreçleri de içermelidir (Davidson-Hunt ve Berkes, 2003). Bu yaklaşımda tarihi olayların rolü ve özellikle ulusal ve uluslar arası kanun ve kuralların yerel toplumlar üzerindeki etkisi incelenir. Önceleri küçük toplumların çevreleri ile uyum içerisinde yaşamak için geliştirdikleri yaşam stratejileri incelenirken bu yeni yaklaşımda özellikle küresel, ulusal, bölgesel ve yerel güç ilişkilerinin ve odaklarının bu yerel toplumların fiziki çevrelerindeki kaynakları kullanmalarına ne şekilde etki ettiğine yönelinmiştir. Ekonomik, toplumsal cinsiyet, etnisite ve sınıfsal eşitsizliklerin çevresel kullanıma nasıl yansıdığı ön plana çıkmaya başlamıştır. Politik ekolojinin amacı aslında ilk bakışta sakin görünen bir peyzajın o duruma gelmesine neden olan arka plandaki bütün mücadeleleri ortaya koymaktır (Robbins, 2004).

Politik Ekoloji Yaklaşımı

- Politik ekoloji yaklaşımının önemli temsilcilerinden Blaikie ve Brookfield (1987) üretim, paylaşım ve tüketim süreçlerinin çevresel baskılar ve ekonomik faydalar bağlamında bir bütün olarak ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Çevresel kaynakların kullanımında eşitsizlikler ve bu eşitsizliklerden doğan güç çatışmaları ve bu çatışmaların hem yerel toplumlarca hem de bölgesel ve ulusal hükümetler ya da uluslar arası kuruluşlar ve çok uluslu şirketler gibi daha organize güçler tarafından nasıl yönetildiği temel inceleme konuları arasındadır. Turhan'a göre (2011) ticari tarım ve balıkçılık baskısı nedeniyle geleneksel toplum ve yaşam biçimlerinin önemli ölçüde değişmesi ya da yok olması; barajlar ve sulama projeleri gibi büyük ölçekli projeler nedeniyle küçük toplumların göç etmek zorunda kalması; sosyo ekonomik anlamda alt tabakada yer alan toplumların çevresel felaketlerin yaşandığı alanlarda yaşamaya zorlanması ve buralarda çevresel adaletin önemli bir gündem olması gibi konular politik ekolojinin önemli çalışma alanlarıdır.

Politik Ekoloji Yaklaşımı

- Politik ekoloji yaklaşımı aslında özellikle 1970'lerden sonra hızla artan ve çevre ile gelişme arasında dengeli bir bağ kurmayı amaçlayan çalışmalar için de önemli bir teorik temel oluşturmuştur. Özellikle “üçüncü dünya ülkeleri” olarak addedilen bugünün gelişmekte olan ülkelerindeki yerel toplumların bir önceki paragrafta sayılan problemlere nasıl yaklaştığı ve bu problemlerin ortaya çıkardığı çözümsüzlükler ya da iyi uygulama örnekleri çalışma konularını oluşturmuştur. O nedenle Bölgesel Politik Ekoloji önemli bir teorik çerçeve olarak ortaya çıkmıştır (Blaikie ve Brookfield 1987). Ekonomik, politik ve çevresel anlamda marjinal toplumlar politik ekoloji çalışmalarının odağında yer alır çünkü Blaikie ve Brookfield'in ifade ettiği gibi bu marjinal toplumların durumundaki iyileşme ya da kötüleşme diğer toplumlara doğrudan etki edecek bir durumdur. Neumann (2005) marjinalleşmenin üç farklı şekilde kavramsallaştırıldığını belirtir. Birincisi yeni, işlenmemiş arazilerin üretime açılması için harcanan giderin, o topraklardan elde edilen gelire eşit ya da daha az olduğu ekonomik marjinalleşme; ikincisi belli türlerin yayılış alanının fiziki sınırlılığını konu alan ekolojik marjinalleşme; üçüncüsü ise politik ekonomi literatüründen alınan ve ekonomik gelişme sürecinde belli sosyal grupların ve bütün bölgelerin iş bulma, barınma, sağlık hizmetleri, sosyal gelişme ve politik katılımçılık anlamında aynı fırsatlara sahip olmadıkları marjinalleşmedir.

Politik Ekoloji Yaklaşımı

- Marjinalleşmeyi sağlayan nedenler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bir birinden çok farklı olacağından bölgesel politik ekoloji önemli bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Bryant (1992), politik ekoloji kavramının gelişmekte olan ülkelerdeki insan çevre ilişkilerini yorumlamada çok önemli bir çerçeve ortaya koyduğunu ve bir Üçüncü Dünya Politik Ekolojisinden bahsetmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir. O'na göre böyle bir politik ekolojik çalışma üç ana alana odaklanır. Birincisi “üçüncü dünya” ülkelerindeki çevresel değişimin bağlamını özellikle de devlet politikalarını, devletlerarası ilişkileri ve küresel kapitalizmi de içine alacak şekilde incelemek. İkincisi tarımsal değişim, çiftçilik çalışmaları ve politikaları ve değişen mülkiyet rejimlerini de içerecek şekilde arazi ve kaynak kullanma haklarına, bunlarla ilgili yerel mücadelelere ve ekolojik değişimlere odaklanmalıdır. Üçüncüsü de bu ülkelerdeki politik ekolojik çalışmalar çevresel değişimin maliyetinin toplum sınıfları arasında nasıl paylaşıldığına odaklanmalıdır. Böylece kentsel politik ekolojide, yani Birinci Dünya Politik Ekolojisinde daha belirgin olan ayrımları, “üçüncü dünya”da da yapmış olacaktır.

Politik Ekoloji Yaklaşımı

- Politik ekoloji insan çevre ilişkilerinde temelde dört alanla ilgili çalışmalara odaklanır. Bunlar arazi degradasyonu, çevresel çatışmalar, doğa koruma çalışmaları ve çevresel sosyal hareketlerdir (Robbins, 2004). Politik ekoloji bütün bu konularda geleneksel yaklaşımlara meydan okuma eğilimindedir. Mesela arazi degradasyonu ile ilgili geleneksel çalışmaları degradasyonu çiftçilerin kötü arazi kullanım yöntemlerine bağlarken politik ekoloji çalışmaları, problemin çiftçilerin geleneksel yöntemlerinde olmadığını, aksine onları kendi ihtiyaçlarını karşılamak için araziye daha yoğun kullanmaya yönelten devlet politikaları olduğunu savunur. 1980'lerden sonra politik ekoloji perspektifi ile yapılan bir dizi çalışma özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerel toplumların çevre ile ilişkilerini incelemiş ve sosyal bilimlerin gelişmesine önemli katkı yapmışlardır (Watts, 1983; Peluso, 1992; Escobar, 1998; 2006).

Bryant ve Bailey (1997) politik ekolojik çalışmaların üç temel varsayımı olduğunu ifade eder:

- **Birincisi** çevresel değişimle ilgili faydalar ve maliyetler toplumun farklı kesimlerine eşitsiz dağılır. Siyasal, sosyal ve ekonomik farklılıklar eşitsiz dağılımın nedenidir. Siyasi ve ekonomik güç odakları bu eşitsiz dağılımda önemli bir rol oynar.
- Bu eşitsizlikler halen var olan sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri artırır ya da azaltır. Çevresel koşullardaki herhangi bir değişim, siyasal ve ekonomik durumu etkileyeceği için politik ekoloji, politik ekonomi ile kesişir.
- Fayda ve maliyetlerin var olan sosyal ve ekonomik durumu etkilemesi, toplumdaki güç ilişkilerini de değiştirme potansiyeline sahiptir.

Politik Ekoloji Yaklaşımı

- Politik ekoloji insan-çevre ilişkilerini disiplinler arası bir şekilde analiz etmek için bir çerçeve sunar. Bu düşüncenin öncülerinde her ne kadar temelde Franz Boas (1927; 1940) gibi Alman ve Barrows (1923) gibi Amerikalı coğrafyacıların çalışmalarının da etkisi olmuş, daha sonra da antropologların çalışmalarıyla gelişse de aslında politik ekoloji, çevre sosyolojisi, ekonomik coğrafya, siyaset bilimi, tarih gibi disiplinlerin de desteği ile olgunlaşmıştır. O nedenle politik ekolojik çalışmalarda etnografik yöntemden söylem analizine, arşiv çalışmalarından katılımlı gözlem araştırmalarına kadar uzanan bir yöntem çeşitliliği görülür. Ancak dezavantajlı kesimlerin mücadelelerini yansıtmada daha etkin olan vaka incelemeleri bu yaklaşımın özüne uygunluğu nedeniyle daha ön plana çıkmıştır (Turhan, 2011).

Politik Ekoloji Yaklaşımı

- İnsan çevre ilişkilerinde daha küresel güçlerin ve süreçlerin etkili olduğunu savunan politik ekolojik yaklaşımlar zaman zaman ağırlık verdikleri konulara göre değişik isimler alabilmektedir. Burada Türk coğrafyası açısından önemli olabilecek iki tanesine değinmekte yarar vardır. Bunlardan birisi tarihi ekolojidir. Tarihi ekoloji çevre tarihi, peyzaj tarihi gibi diğer tarihi alt disiplinlere yakındır ve insan çevre ilişkilerini tarihi bağlamda değerlendirmenin gerekliliğine inanır. Balee (1998; 2006) bu alan için bir teori önermiştir. Burada da yine kültürel ekolojinin temel savı olan insanın çevreye adaptasyonu fikrine karşılık Balee aslında hem insanın hem de çevrenin aktif birer oyuncu olduğunu iddia eder.

Balee göre tarihi ekolojinin dört temel ön kabulü vardır:

1. İnsan faaliyetleri tarih boyunca neredeyse tüm ortamları etkilemiştir,
2. İnsan faaliyetleri fiziki ortamı ne iyi ne de kötü yönde etkilemez,
3. Farklı kültürel sistemlerin çevreyi etkileme biçimleri de farklıdır,
4. İnsan-çevre ilişkileri ancak bütüncül perspektifle anlaşılabilir.

Tarihi ekologlar da diğer alt disiplinlerde olduğu gibi küçük toplumlara odaklanırlar ve çevre ile ilişkileri uzun tarihi perspektifle anlamaya çalışırlar. Bu yaklaşımın bütüncüllüğe ve tarihe yaptığı vurgu Sauer'un (1925) analiz birimi olarak kullandığı peyzaj kavramını tekrar gündeme getirir.

Politik Ekoloji Yaklaşımı

- İnsan çevre ilişkilerini yorumlamada kullanılan bir başka perspektif de kutsal ekolojidir (spiritual ecology). Kutsal ekoloji, toplumların çevresel kaynaklara nasıl ve neden kutsallıklar atfettiğini ve bu durumun çevresel kaynak kullanımını nasıl etkilediğine odaklanır. Özellikle Sponsel (2012) tarafından geliştirilen bu alan dinleri, kutsallıkları ve bunların fiziki ortama etkilerini çalışır. Bu perspektif dinin ve diğer kutsal sayılan inanç ya da düşüncelerin insanların çevreleri ile etkileşimini önemli ölçüde etkilediğini savunur. Mesela Batı düşüncesinde doğanın insanın kullanımına tahsis edilmiş olduğu inancının dinden kaynaklandığı ve çevre üzerinde tahrip edici etkiler yaptığı yine Batı literatüründe sıkça dillendirilmektedir. Aynı şekilde Berkes de (2012) kutsal ekolojinin başka bir yönüne dikkat çekmiştir. Dini inançlar ve gelenekler insan-çevre ilişkilerinde belirleyici bir role sahiptir ve bu inançlar zamanla sürdürülebilir çevre yönetimi sağlayacak adaptif stratejiler geliştirir. Günümüz modern çevre yöneticilerinin bu geleneksel toplumlardan öğreneceği ve modern programlara aktarabileceği kaynak kullanma yöntemleri mevcuttur.

Politik Ekoloji Yaklaşımı

- Feminist politik ekoloji yaklaşımı da özellikle eko feminist teorinin ve politik ekonominin uygulama alanlarından biridir. Bu yaklaşım cinsiyetin politik ekolojik yaklaşımdaki yerini ele alır; cinsiyetin sınıf, ırk, kültür ve ulusal kimlik ile etkileşiminin doğal çevre ile ilişkilerimizi nasıl etkilediği gibi karmaşık sorunlar üzerinde durur. Eko feminizm ve benzer yaklaşımlar feminist politik ekoloji altında toplanabilir (Rocheleau, et al., 2013). Yaklaşımın temel argümanı çevre ile olan ilişkilerimizin toplumsal cinsiyete göre temel farklar gösterdiği ve önceki literatürün bu farkları erkek egemen bir yaklaşımla ele aldığı varsayımına dayanır (Hovorka, 2006).

2. ÇEVRE EĞİTİMİNDE SOSYAL- EKOLOJİK SİSTEMLER YAKLAŞIMI

- Çevre bilincinin ve problem çözümlerinin bireysel ve yapısal taraflarını içeren geniş yaklaşıma “çevre eğitime sosyal-ekolojik yaklaşım” adı verilmektedir (Kyburz-Graber ve diğer., 1997, 18).
- Çevre eğitiminde sistemler düşüncesinin temeli sosyal-ekolojik sistemlere dayanmaktadır. Sistemler düşüncesi, insanı doğadan ayrı bir odak değil daha büyük sosyal-ekolojik sistemlerin parçası olarak görür. Sistemlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ana hedeftir. Çevre eğitiminde sosyal-ekolojik sistemler birbirini etkileyen ve sürdürülebilir kalkınmanın önemli unsurlarından birisi olarak algılanır ve eğitimciler, sosyal konuları ve sorumluluğu sürdürülebilir kalkınma için eğitimle bütünleştirme konusunda yardımcı olabilir (Krasny ve Tidball, 2008c).

Çevre Eğitiminde Sosyal-ekolojik Sistemler Yaklaşımı

- Kendini yenileyen sistemler düşüncesini çevre eğitime uygulamak, çevre eğitimi, koruma uygulamaları ve bir sistemin fiziksel, biyolojik ve sosyal bileşenleri veya çevre eğitimi ekolojisi arasındaki eleştirilerle ilgili araştırma sorularını da ortaya koymaktadır (Krasny ve Tidball, 2009, 468). Öğrenciler, sosyal sistemleri araştırmak suretiyle, çevre problemlerindeki sosyal ve ekolojik yönlerin karşılıklı bağılıklarına yönelik daha karmaşık bir anlayışa ulaşırlar. Böyle bir çalışma anlayışı, çevre eğitime karşı sosyal-ekolojik bir sürece işaret etmektedir. Bu süreçte öğrenciler, sosyal-ekolojik sistemlerin birbirlerine bağımlı olduklarını öğrenirler. Sosyal sistemler merkezi noktadır. Bir yandan eylemler, yaşam tarzları, ihtiyaçlar ve sosyal grupların değerleriyle ilgiliyken diğer yandan çevre ve su kirliliği, arazi yapısı ve örgütlenmesi, enerji fiyatları, sosyal normlar ve değerler, trafik politikalarına örnek olarak gösterilebilecek sosyal ve doğal çevreyle ilgilidir. Bu konuların eğitsel süreç içerisinde nasıl düşünüleceği sorulduğunda öğretme/öğrenme çeşidine dönülür (Kyburz-Graber ve diğer., 1997, 22).

Çevre Eğitime Sosyal-ekolojik Sistemler Yaklaşımının Temelleri

Çevre eğitime sosyal-ekolojik sistemler yaklaşımına dair tartışmanın iki yönü vardır.

- Birincisi çevre eğitiminin **genel eğitim içindeki rolüne** ilişkindir.
- İkincisi ise çevre eğitime, sürdürülebilir bir toplum doğrultusundaki **toplumsal süreçlerin bir bileşeni** olarak, atıfta bulunur (Kyburz-Graber ve diğer., 1997, 19).

Çevre Eğitiminin Genel Eğitim İçindeki Rolü

- Eğitimde, demokratik sistemin bir parçası olarak, öğrencilerin, eleştirel düşünen ve sorumlu davranan bireyler olarak, kendi potansiyellerini geliştirmeleri amaçlanır. Öğretim ve öğrenmedeki güncel değişiklikler, toplumdaki bazı temel problemler (çevre sorunları, uluslar arası barış problemleri, toplumsal eşitsizlikler, medyanın iletişim, bilgi ve denetim gücü gibi) tarafından karakterize edilen durumu yansıtmaktadır.
- Çevre problemleri, dünyadaki en temel sorunlar arasındadır. Okullar, bu problemlerle yüzleşmek zorundadırlar. Bunu sadece politik çözümlerin sosyal sorumluluğunu omuzlamak zorunda olduğu için değil, bu problemlerin öğrencilerin günlük yaşamlarını bazı yollardan etkilediği için yapmalıdır (Kyburz-Graber ve diğer., 1997, 19).
- Bu bakımdan önemli eğitim görüşleri, insanlarla çevre arasındaki ilişkiyi, birey ve toplum arasındaki gerilimi, sosyal ve ekolojik problemlerin geçmiş-bugün-gelecekte birbirlerine bağımlılığını ve çevre problemlerinin yargılanmasını etkileyen bireysel, toplumsal değerleri ve normları içermektedir.

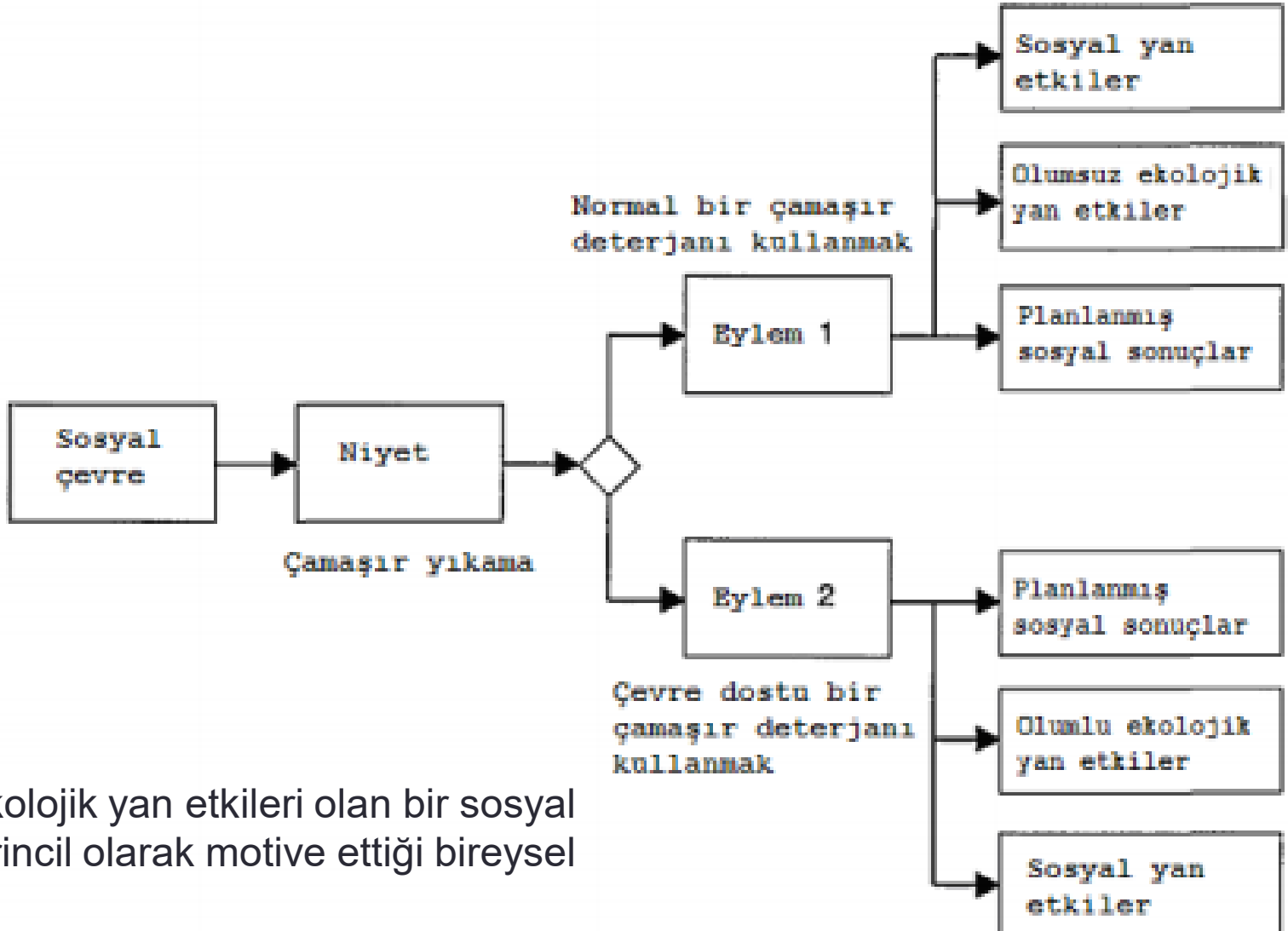
Sürdürülebilir Bir Topluma Doğru Toplumsal Süreçlerin Bir Bileşeni Olarak Çevre Eğitimi

- Pek çok insan için sosyal çevre, günlük hayatlarını sürdürdükleri doğal çevreden daha önemlidir. Ne yapacağımıza veya yapmayacağımıza ekolojik prensiplere göre karar veremeyiz. İnsan yaşamının, ekolojik bir bakış açısından, tamamen doğal dünyaya bağlı olduğunu bildiğimiz zamanlarda bile bu durum geçerlidir. İnsanların özel hayatlarındaki, mesleki ve toplumsal yaşamlarındaki olaylar, nasıl davranacaklarını belirleyen temel etkenlerdir. Pek çok insan, işe arabayla gitmek, mal üretmek veya alışverişe gitmek için ihtiyaç veya arzularına göre kararlar alır. Kasıtlı olarak çevreye zarar verme gibi bir niyetleri yoktur. İnsanlar eğlenmek, arkadaşlarını ziyaret etmek veya biraz egzersiz yapmak isterler. Olanlara bu açıdan baktıklarında, çevre üzerinde yarattıkları baskının, eylemlerinin bir yan etkisi olduğunu görürler. Diğer bir deyişle, insanlar bilerek çevreye zarar vermezler. Ancak bu durum genellikle onların bilgisi dâhilinde gerçekleşir (Kyburz-Graber ve diğer., 2006, 104, (Kyburz-Graber ve diğer., 1997). Problemi çok yaygın bir bireysel eylemle açıklamak mümkündür: Çamaşır Yıkama (Şekil 1).

Bir örnek: Çamaşır yıkama.

- Elbiseleri yıkamak, insanların sosyal çevreleri içerisinde yer alan bir eylemdir. Şekilde eyleme yönelik alternatifler Eylem 1 ve Eylem 2 olarak gösterilmiştir. **Eylem 1**, normal çamaşır deterjanıyla yıkamayı göstermektedir. Bu deterjan, seçilen programa göre enzim, beyazlatıcı, yumuşatıcı, parfüm gibi pek çok bileşeni içermekte ve bu bileşenler boşaltma sisteminde kullanılmamış olarak kalmaktadırlar. Bu nedenle atık su arıtma tesislerinin kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır (“olumsuz ekolojik yan etkiler”). Olumsuz ekolojik yan etkiler, çamaşır yıkama sıklığına, suyun sıcaklığına, çamaşırın ve kullanılan deterjanın miktarına bağılı olarak artırılabilir veya azaltılabilir. Arzu edilen çamaşır yıkama sonuçlarının yanında dikkate alınacak sosyal (bu bağlamda “sosyal” terimini kullanmak suretiyle, ekonomik koşullar, politikalar, çevrenin yapısı, yaşam ortamları, bireysel veya sosyal yaşam şekilleri, sosyal ilişkiler ve kültürel bakış açıları gibi insan yaşamını etkileyen her şeye atıfta bulunmaktadır) yan etkiler de (deterjanın fiyatı, taşınması, üretim bedelleri gibi) vardır. **Eylem 2**, ekolojik bir çamaşır deterjanının kullanıldığını göstermektedir. Böyle bir deterjan sadece belirli bir sıcaklıkta çamaşır yıkama için gerekli olan ve çevre dostu hammaddeler kullanılarak üretilen bileşenlerden oluşmaktadır. Ekolojik yan etkiler, Eylem 1’inkilerle karşılaştırıldığında, daha az zararlıdır, özellikle mümkün olan en küçük miktar deterjanı en büyük miktarda çamaşır yıkamak amacıyla kullanıldığında (Kyburz-Graber ve diğer., 1997, 20).

Bir örnek: Çamaşır yıkama.

Şekil 1. Ekolojik yan etkileri olan bir sosyal amacın birincil olarak motive ettiği bireysel eylem

Sürdürülebilir Bir Topluma Doğru Toplumsal Süreçlerin Bir Bileşeni Olarak Çevre Eğitimi

- Çevreye zararlı bir sosyal yaşam tarzını değiştirmek için, bu davranışın yanında bireyler, sosyal gruplar, işletmeler ve kurumların eylemlerine karşılık gerçek koşullar gibi sosyal eylemlerin de bulunması gerekmektedir. Yaşam tarzındaki sürdürülebilir bir toplum yaratmayı tercih eden değişiklikler, insan eylemlerinin meydana geldiği yerde ortaya çıkmalıdır. Doğa bilimlerinin elde ettikleri gerçekler, problemleri çözmek için tek başına yeterli değildir. Bireylerin, sosyal grupların, işletmelerin ve toplumların neden çevreye zararlı bir şekilde davranmaya geniş ölçüde devam ettikleri sorusu, mevcut ekolojik bilgiye rağmen, güncel çevre krizini yaratanın kimin suçu olduğu gibi, yanlış bir şekilde ifade edilmektedir. Sosyal eylemlerin koşullarının, olumsuz ekolojik yan etkileri azaltmak ve sürdürülebilir bir toplumun yaşam tarzına ulaşmak amacıyla, nasıl değiştirilebileceği ve değiştirilmesinin gerekli olup olmadığı sorusu daha iyi olacaktır.

Sürdürülebilir Bir Topluma Doğru Toplumsal Süreçlerin Bir Bileşeni Olarak Çevre Eğitimi

- Bu nedenle çevre eğitimi, açıkça eylemlerin meydana geldiği, bireysel eylem ve yapısal koşulların karşılıklı bağımlılığının gözle görülür bir şekilde somutlaştığı yerde başlamalıdır: sosyal sistemlerde. Bunlara örnek olarak gösterilebilecek yerler; alışveriş merkezleri, çiftlikler, okullar, okul kafeteryaları, nehir, göl kıyılarındaki ya da kasabalardaki dinlenme alanları, kasaba meydanları, konutlar, restoranlar, fabrikalar, bankalar, çeşitli dinlenme, işyeri mekânları, mahalleler ve varoşlardır. Cornell Üniversitesi Şehir Ekolojisi İnisiyatifi, sosyal-ekolojik sistemlerde meydana gelen gelişmelerin sonuçlarını çevre eğitimi programlarında birleştirme girişiminde bulunmuştur. Sosyal ve ekolojik bakış açılarının birleştirilmesi, ekosistem dinamikleri ve doğal kaynak yönetimindeki güncel düşünceyi yansıtmaktadır. Daha özele inildiğinde, girişim sosyal-ekolojik sistemlerin kendini yenilemesi kavramını çevre eğitime uygulamaktadır. Bu kavram, devam eden değişim (demografik hareketler, iklim değişimi) ve felaketler (kasırgalar, terörist saldırılar) karşısında böyle sistemlerin sürdürülebilirliğine göndermede bulunur. Kendini yenileyen sistemlerin nitelikleri, biyolojik ve kültürel kaynaklarla yönetim kararları (yerel ve bilimsel bilgi), ekosistem hizmetleri, uyarlanabilir veya sosyal öğrenme, sosyal kapital, yenilik, idarecilikteki iş kaybı ve öz örgütlenmede bütünleşen bilgi türlerindeki çeşitliliği içerir. Bu kendini yenileme niteliklerini içerip geliştirmeyi deneyen çevre eğitimi programlarını tanımlamak için “şehir ekolojisi eğitimi” terimi yaratılmıştır (Krasny, 2009, 192).

ŞEHİR EKOLOJİSİ

- Sosyal ve ekolojik sonuçları birleştiren çevre eğitimi yaklaşımlarına paralel olarak yeni bir çevrecilik anlayışı ortaya çıkmaktadır. Geleneksel çevrecilik hareketinin aksine bu yeni çevrecilik, bozulmamış alanları korumaya, toplumsal ve ekolojik değerleri bütünleştirmeye yoğunlaşmaktadır. Şehir çevreciliği, şehir ekolojisini koruma, kent restorasyonu, ekolojik restorasyon ya da şehir ekolojisi gibi farklı adları olan bu hareket, vatandaşları, kar amacı gütmeyen grupları ve hükümeti içermektedir. Şehirlerdeki doğayı yenilemeyi/onarmayı benimsemekte ve bunu nehir kıyıları boyunca ağaç dikimi, toplum bahçeleri ve yerli vahşi hayat habitatlarını yeniden yaratarak yapmaktadır (Krasny ve Tidball, 2009, 466).

ŞEHİR EKOLOJİSİ

- Şehir ekolojisinin doğayla aktif etkileşim üzerine yoğunlaşmasının temeli “biyosevicilik” ve “doğayı kısıtlama rahatsızlığı”nda yatmaktadır. Bu görüş, doğayı yenilemenin bireysel refaha katkıda bulunabileceğini savunur. Şehir ekolojisi uygulamaları, bireylerden toplumun geneline doğru giderek, şehir düzenlemesiyle yakından ilgilidir ve bunun bir sonucu olarak sosyal güven, sosyal bağlılık, örgütsel katılım ve sosyal kapitalin diğer oluşumları gibi toplumsal seviyedeki nitelikleri geliştirebilir. Son olarak şehir ekolojisi, koruma uygulamalarının ve çevre eğitimi programlarının rolü hakkında sorular sorar. Bu programlar, söz konusu uygulamalarda sosyal-ekolojik sistemlerin arzu edilen bileşenlerinin geliştirilmesi amacıyla hazırlanmaktadır ve küçük değişiklikleri koruyarak değişime verilen cevabı yenilemek ve yeniden düzenlemek için bir sosyal-ekolojik sistemin kendini yenileme gücünü veya kapasitesini içerir. Bu şekilde şehir ekolojisi, bireysel, toplumsal ve sosyal-ekolojik sistem seviyesindeki çevre koruma uygulaması ve çevre eğitimi için bir rol önerir (Krasny ve Tidball, 2009, 466).
- Sosyal ve ekolojik bakış açılarını çevre eğitimine dahil etmek, özellikle insan etkisinin çok belirgin olduğu ve dünya nüfusunun % 50'sinden fazlasının yaşadığı alanlar olan şehirlerde önemlidir. Konu analizi, tanımlaması ve bazı durumlarda savunmaya yoğunlaşan eylem becerisi gibi bir eylem bileşenini içeren çevre eğitimi, sosyal ve ekolojik kaygıların birleştirilmesi için bir modeldir. Çeşitli araştırmacılar tarafından çözümlenen çoklu çevre eğitimi programları, toplumsal gelişimde katılımı ve doğal-yapay çevreyi geliştirmeye yönelik eylemleri içerebilir (Krasny ve Tidball, 2009, 465).

Şehir Ekolojisi Eğitimi

- Krasny ve Tidball (2009), **şehir ekolojisi adını verdikleri, şehirlerde çevre eğitimine bir sosyal-ekolojik sistemler yaklaşımını tanımlamışlardır**. Bu yaklaşım, bir toplumda var olan bireysel, sosyal ve doğal varlıklar üzerine temellendirilmektedir ve toplumsal ve ekolojik dirence katkı sağlamaktadır. Krasny ve Tidball (2009), araştırmanın çevre eğitimi programlarının bireysel, toplumsal ve çevresel sonuçlarının ve bunlar arasındaki- bir sosyal-ekolojik sistemler direnç bakış açısını kullanarak- geri besleme döngülerinin incelenmesi gerektiğini önermektedirler (Schusler ve diğer., 2009, 121).
- Krasny ve Tidball (2009), şehir ekolojisi eğitimini, gençlerin ve diğer deneyimsizlerin daha deneyimli yetişkinlerin yanında kaynakların korunmasına bizzat katıldıkları zaman ortaya çıktığı şeklinde tanımlamaktadırlar (Krasny ve diğer., 2009).
- Şehir Ekolojisi Eğitimi (ŞEE), vatandaşlık, eylem ve kuşaklararası öğrenmeyi içeren bir dizi katılımcı yaklaşımı toplumsal direnci güçlendirmek amacıyla bütünleştirme girişiminde bulunur (Krasny ve Tidball, 2008a).

Şehir Ekolojisi Eğitimi

- Şehir Ekolojisi Eğitimi (ŞEE), geniş Şehir Ekolojisi konusunun bir boyutudur. Bu konu, eğitime ek olarak doğal kaynakların yönetimiyle toplumsal ve uluslararası kalkınmayı içerir. “Şehir Ekolojisi”, insanlara, karşı koyma kapasitelerini artıran yollarda, değişim ve karasızlıktan kaynaklanan dönüşümü kolaylaştırdıkları yerlerde, kültürel ve ekolojik çeşitliliği geliştirme, yurttaş olarak katılım veya öz-örgütlenme için seçenekler yaratma ve farklı bilgi yapılarından kaynaklanan öğrenmeyi geliştirme yoluyla örgütlenme, öğrenme ve davranışa geçme konusunda yardım etmeyi amaçlar. ŞEE programları, geleneksel ve bilimsel bilgiyle toplumsal eylemi bütünleştirir ve bu nedenle direncin ve sürdürülebilirliğin kolaylaştırılmasında bir rol oynayabilir. Şehir Ekolojisi içerisinde, direnç oluşturmak için bir yaklaşım olarak, dâhil edilen prensipler aynı zamanda eğitsel çalışmalara da uygulanabilir (Tablo 1) (Krasny ve Tidball, 2008c).

Tablo 1. Sürdürülebilir kalkınma için eğitim, direnç özellikleri ve şehir ekolojisi eğitimi

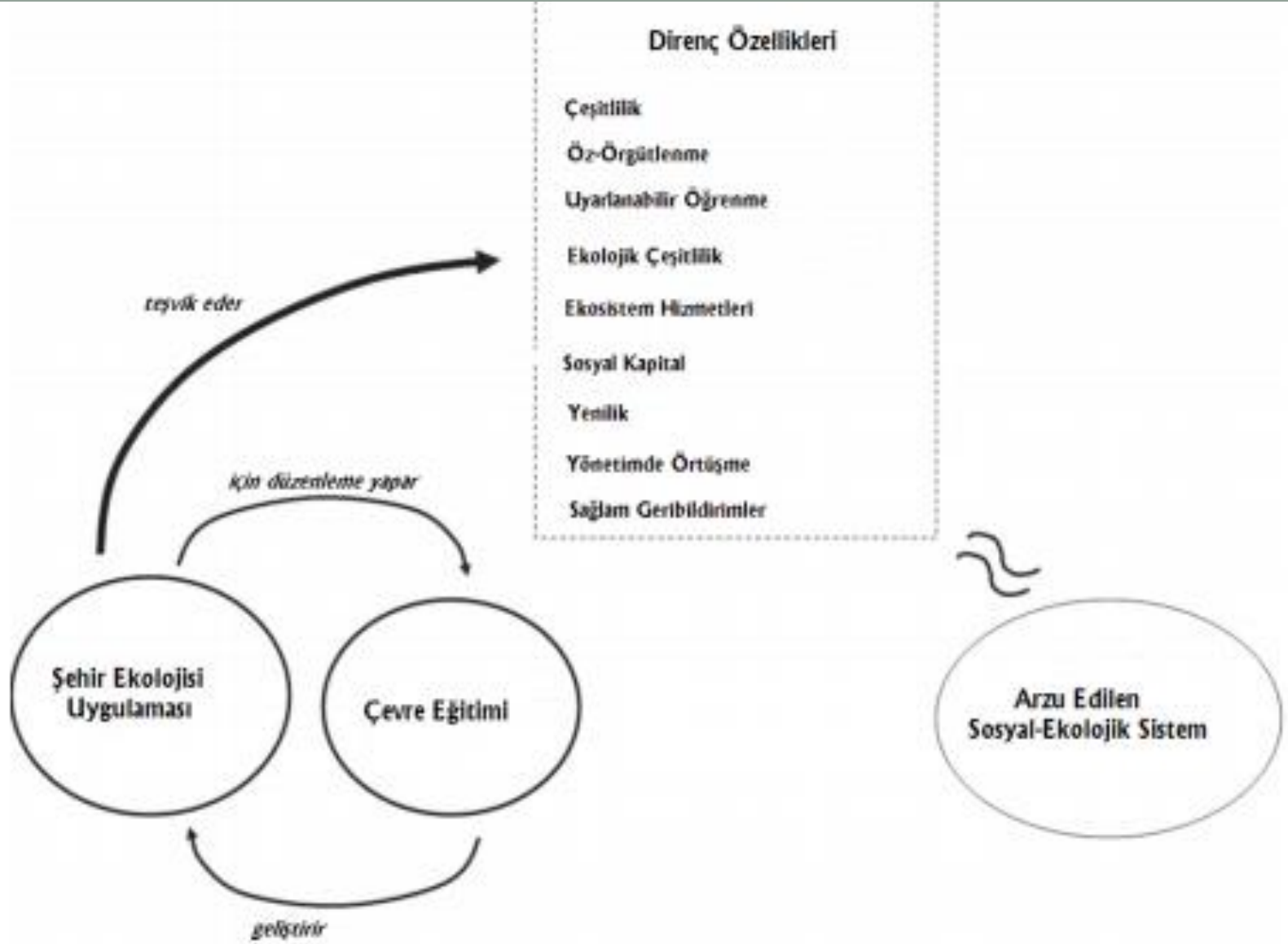
Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitimin Özellikleri	Direnç Özellikleri	Şehir Ekolojisi Eğitimi
Disiplinlerarası bilgi	Çeşitlilik	Bilginin farklı kaynaklarını kapsayan programlar (batı bilimi ve geleneksel) Genç ve yetişkin katılımcılar farklı kültürleri temsil ederler Programlar biyolojik çeşitliliği gösteren sahalarda uygulanır
Katılımcı öğrenme	Öz-örgütlenme	Etkinlikler toplumu ve çevreyi geliştirmek için yerel eylemleri ve savunmayı içerir
Yenilikçi okul yapıları	Uyarlanabilir öğrenme	Bir program dâhilinde eğitimciler ve gençler daha iyi programların nasıl uygulanacağını ve çevrenin nasıl geliştirileceğini öğrenirler. Programın uygulanması boyunca eğitimciler öğrendiklerini paylaşırlar.

Şehir Ekolojisi Eğitimi

- Şehir ekolojisi uygulaması, bireylerin çevreye, biyolojik çeşitliliği geliştirme amaçları ve doğal kapitalin diğer oluşumları için, dâhil olmalarına işaret etmektedir. Bu uygulamalara örnek olarak toplum bahçeleri, koruma kuruluşlarında düzenlenen arazilerde gönüllü habitat geliştirme projeleri ve dere yenileme çabaları gösterilebilir. Bu eylemler, doğal kapital yaratmaya ek olarak, sosyal kapital yaratabilir (Krasny ve Tidball, 2008b). Şehir ekolojisi uygulaması, çevreye yoğunlaşan toplum bahçelerini, kent ormanlarının yenilenmesini, vahşi yaşam ve akarsu habitatlarının iyileştirilmesini ve benzeri toplum yönlendirmeli gönüllü etkinlikleri içerir. Bu gibi uygulamalar sadece biyolojik çeşitliliği, bahçe düzenlemesi farklılığı ve ekosistem hizmetlerini içeren geliştirilmiş “doğal kapital” ile sonuçlanmaz. Ayrıca, yetişkinlerin kar amacı gütmeyen birliklerle ortaklık ilişkisi kurduklarında, yerel politika yapmaya dâhil edilmeye başladıklarında ve güven geliştirmek için birlikte çalıştıklarında olduğu gibi, sosyal kapitali de geliştirir. Şehir Ekolojisi uygulamaları, yeni bir tür sivil çevreciliği temsil eder. Bu yeni anlayışta, sosyal ve biyofiziksel unsurlar bir sistem içerisinde bütünleştirilir. Böylece el değmemiş doğal alanları korumaya odaklanan geleneksel çevrecilikten ziyade günümüzün kentleşen dünyasıyla daha fazla ilgili olabilir (Krasny ve Tidball, 2007).

Şehir Ekolojisi Eğitimi

- Toplumsal gelişime ve eğitim için varlık temelli yaklaşımlarla ilgili geri besleme döngüleri, aynı zamanda Şehir Ekolojisi Eğitimi (ŞEE) programlarındaki öğrenci-çevre etkileşimleri vasıtasıyla ortaya çıkan sosyal ekosisteme yönelik değişimleri incelemek için bir bakış açısı sunar. ŞEE programları, çevre üzerindeki olumsuz bir beşeri etkiyi başlangıç noktası olarak kullanan eğitim yaklaşımlarının tersine, toplumsal bir unsur (örneğin toplu bahçeleri, habitat yenilemeleri ve toplum içindeki diğer Şehir Ekolojisi uygulamaları) değerlendirilebilecek insan-doğa etkileşimiyle başlar. ŞEE, bir gençlik bileşenini bu gibi uygulamalarla birleştirmek suretiyle, toplum ve ekosistem direncine neden olabilecek olumlu geri bildirim döngüleri yaratır (Şekil 2). Barab ve Roth'un (2006) eylem ağları veya Pahl-Wostl ve diğer., (2007) sosyal öğrenme örnekleri bu döngülerle değiştirilebilir (Krasny ve Tidball, 2007).

Şekil 2. Şehir ekolojisi uygulaması, çevre eğitimi ve arzu edilen dirençli bir sosyal-ekolojik sistem arasındaki hipotez haline getirilmiş ilişkiler ağı

Şehir Ekolojisi Eğitimi

- Toplum bahçeleri, ormanları ve nehirlerin boşaltma havzalarının yenilenmesi gibi şehir ekolojisi uygulamaları, dirençli sosyal-ekolojik sistemlerin birçok özelliğini geliştirir. Bu uygulamalar aynı zamanda, çevre eğitimi programları için bir takım düzenlemeler de yapar. Şehir ekolojisi uygulamaları içerisine yerleştirilmiş çevre eğitimi programları, söz konusu uygulamaları geliştirir ve dolayısıyla arzu edilen sosyal-ekolojik sistemleri karakterize eden direnç özelliklerinin incelenmesini daha fazla teşvik eder (Krasny ve Tidball, 2009; 477).

Sonuç_1

- Çevre eğitime sosyal-ekolojik sistemlerle ilgili yaklaşımlar, çok yeni bir alandır. Konuyla ilgili tartışmalar, çalışmaların sınırlı oluşu yüzünden, sürmektedir. Çalışmalar daha çok teorik düzeyde olup uygulamalı çalışmaların eksikliği hissedilmektedir.
- Çevre eğitime sosyal-ekolojik yaklaşım, gerçek sosyal sistemleri ve bunların sosyal ve doğal çevre üzerindeki etkisini araştırmaya dayanmaktadır. Dolayısıyla gerçek yaşamdan alınan öğrenme durumları bu yeni anlayışın asli unsurlarıdır. Bu nedenle söz konusu sistemler çevre eğitimi kapsamında eğitim-öğretim programlarına dâhil edilirken, öğrencilerin günlük deneyimlerinin bir parçası olarak okulun yakınında konumlandırılarak kolaylıkla ulaşılabilir olmalıdır. Bu yaklaşımda okullar, birbirleriyle ilişkili olan alışveriş merkezi, okul, okul kafeteryası, dinlenme alanları ve çiftlik gibi sosyal sistemler ile yapay sulak alanlar, aqua parklar gibi ekolojik sistemlerdeki insan eylemleri üzerinde çalışmaktadırlar.

Sonuç_2

- Çevre eğitimi için mücadele, öğrencilerin, insan eylemlerini gerçek yaşam durumlarında keşfetme, analiz etme, yorumlama ve ilgililerin katılımıyla çözüm önerileri araştırma seçeneğine sahip oldukları öğrenme durumları ortaya koymaktadır. Buna bağlı olarak çevre eğitimine sosyalekolojik sistemler yaklaşımı için anlamlı başlangıç noktaları enerji, su ve hava gibi genel çevre başlıkları ve çevresel etkiler değil, insanların kendi günlük yaşamlarında da bir parçası oldukları aileler, topluluklar, işler, okullar, süpermarketler, restoranlar, dinlenme alanları, spor merkezleri gibi gerçek yaşam durumlarıdır (sosyal-ekonomik olaylar). Çevresel konularla, insanların dâhil oldukları sosyal-bağlamsal yapılar olarak ilgilenilir. Öğrenciler bu yapılarla etkileşim içine girdikleri zaman, yerel ve sosyal ilişkili bilgi üretebilirler, değerleri ve değer sistemlerini ayrıntılı bir şekilde düşünebilirler, eylem durumlarını keşfedebilirler ve bireysel ve yapısal değişim için ihtimaller üzerinde çalışabilirler. Kısaca sosyal-ekolojik yaklaşım, durum ve konu yönelimlidir. Kapsam dahilindeki insanların deneyim ve bakış açılarını içerir. Bulgular işbirlikçi ve etkileşimli bir yolda geliştirilir (KyburzGraber ve diğer., 2006, 104).

Kaynak

- Bülent Alagöz (2010). Çevre Eğitiminde Sosyal-ekolojik Sistemler Yaklaşımı, e-Journal of New World Sciences Academy, Volume: 5, Number: 4, Article, Number:E0011 ISSN:1306-3111 2010,
- Arı, Yılmaz (2017). Çevresel Determinizmden Politik Ekolojiye: Son 100 Yılda Dünya'da ve Türkiye'de İnsan-Çevre Coğrafyasındaki Yaklaşımlar, Doğu Coğrafya Dergisi: Ocak-2017, Yıl:22, Sayı: 37, Sayfa:1-34